

ОБЩЕСТВЕНОТО ПРИСЪСТВИЕ НА ЛИТЕРАТУРАТА

«Художествената литература съществува все още само поради силата на привычката.»

«Революция в обществото не може да се прави днес нито със, нито против литературата.»

Тези две изречения са взети наслух от западно литературно списание. Неверието във възможностите на художественото слово е твърде типично за голяма част от съвременната буржоазна интелигенция. То е свойствено дори на мнозина литератори, които се смятат следовници на критическия реализъм и се стремят искрено да се дистанцират от къснокапиталистическото общество, да се отърсят от всяка съотговорност за всеобхватната му духовна криза.

Чувството им за безсилие не е толкова тяхна вина, колкото тяхна беда. Социалните противоречия в наше време са достигнали такава степен, че вече не е достатъчно да се настроиш критично срещу къснокапиталистическия строй, за да осигуриш общественото присъствие на творчеството си. Повече откогато и да било преди е нужен ясен поглед за революционните перспективи на обществото. Все по-осезаемо съзидателното начало във всяко духовно творчество се среща с борбата за комунистическо преобразование на обществото.

Докато в литературните издания на развитите капиталистически страни се ширят теориите за «катастрофално намаляващите възможности на изкуството да оказва някакво влияние върху хода на историята», в една малка страна, чиято култура западният духовен «елит» доскоро отминаваше с високомерна незаинтересованост, се случва тъкмо обратното.

В доклада си пред най-висшия форум на обществената мисъл у нас — X конгрес на Българската комунистическа партия — др. Тодор Живков отдели на художественото творчество централно внимание. Дори беглата количествена съпоставка ще ни увери, че проблемите на литературата и изкуството заемат в този доклад почти толкова място, колкото проблемите за новия прелом в селското стопанство, за подема на техническия прогрес, за усъвършенстване на държавната уредба или който и да е друг въпрос от живототрепуща важност за зрялото социалистическо общество.

Но, разбира се, количествената съпоставка е твърде повърхностна, за да открие пред погледа ни същинското значение, което партията отдава на художествената мисъл. Много по-съществено и решаващо е обстоятелството, че проблемите на художествената култура се поставят в органическа, в неразкъсваема връзка с цялостното развитие на обществото. Никой от нас не може да си представи бъдещето, към което партията на комунистите води непоколебимо българския народ, без неспирно нарастващата роля на изкуството. И това е неопровержимо доказателство за хуманността на зрялото социалистическо общество.

Твърде нашироко и преднамерено буржоазните идеолози се занимават днес с въпросите на така наречената «потребителска напасть». Увеличаващите се удобства, предлагани от техническата цивилизация, водели уж неизбежно до нравствено олекотяване на живота, до закрепостяване на човека към вещите, до «новото му заробване с помощта на повърхностни зрелища и забавления». Тези фрази, целящи да представят за «всеобща болест на епохата» кризата на късно-капиталистическото общество, заразили за съжаление и някои лековерни «бунтари», които започнаха да се оплъчват срещу «всяка форма на потребление», вместо да се борят срещу прикриваните зад нова фасада стари пороци на буржоазния строй. Така реакцията се мъчи твърде ловко да противопостави някои «ултралевичарски» групи на работническата класа, която ставала «потребителска», защото отстоява кръвните си икономически интереси, и на социализма, който смята своя основна повеля да повишава народното благосъстояние.

В своята нова програма Българската комунистическа партия потвърди отново и по най-категоричен начин неотклонния си курс към решително разширяване и подобряване на материалното производство с цел да се увеличи народното благосъстояние. В противовес на всяка ултралевичарска фразеология партията вижда в този път приложение на марксистко-ленинските принципи за постепенно преминаване към комунистическия строй. Тъкмо обстоятелството, че БКП се придържа неотстъпно към общите закономерности на социализма, създаде възможности тя да обогати теорията и практиката на социалистическото строителство, като творчески се съобразява с нашите национални особености.

Никой у нас не се бои, че стремителното развитие на общественото производство и увеличаващото се благосъстояние на народа ще доведат до нравствено «загниване» или «израждане». И «тайната» на тази наша увереност е ясна за всеки, който има очи да види без предубеждение и зложелателство насоката на общественото ни развитие.

У нас усъвършенстването на производството не е самоцел, нито пък е продиктувано от надпревара за безогледни печалби. То е брънка от усилията за творческо преобразяване на цялото общество. Негова цел е освобождаване на човека от последните му вериги — материалната нужда, събуждане на творческите сили и заложби на индивида, откриване на необятен простор пред всяка съзидателна дейност.

Поради това въпросите за агропромишлените комплекси или за техническия прогрес «съжителствуват» с въпросите на художествената култура. Поради това грижата за подобряване на държавната уредба се поставя на една плоскост с грижата за насърчване на народните дарования в областта на литературата и изкуствата.

Или някой ще дръзне да твърди, че когато партията изисква от преустройството на народната просвета да създаде у подрастващите поколения способности за самостоятелно мислене и съзидателен труд, това няма отношение към общественото присъствие на художественото творчество?! Нима изискванията на партията за творческа инициатива в различните клонове на материалното производство не произтичат от същата онази животелна основа, която произвежда цялата нейна политика на сферите на културата?!

Партийната програма, като почива на строга научност, не борави със сухи стопански «структури» и бездушни «производителни мощности». Нейната върховна цел е да подпомогне човека да преобразява света около себе си, като изменя и самия себе си. Ето защо за нея няма стена между начина, по който човекът удовлетворява материалните си потребности, и начина, по който той задоволява и развива духовните си тежнения.

В доклада на др. Тодор Живков се казва:

«Ако използваме мисълта на Маркс за философията, ние с пълно основание можем да кажем, че днес повече от всякога на нас ни е нужно художествено творчество, което не само обяснява света, но и пряко съдействува за неговото изменение. Именно в това се и състои ролята на литературата и изкуството с партийната работа, това ги прави част от общопартийното дело.»

Няма никакво съмнение, че именно срастването на художественото творчество с градивното, с обновителното общопартийно дело е основа на основите за общественото присъствие на литературата, от което с чувство на дълбоко вътрешно угнетение се отказват редица западни творци.

Но обстоятелството, че партията разглежда художественото творчество като неотстраняема съставка на цялостния обществен процес, не означава ни най-малко омаловажаване на своеобразието, присъщо на литературата и изкуството. Напротив, те са нужни на общественото ни развитие тъкмо поради онази огромна възпитателна работа, която те извършват по свойствен само тях начин. Литературата и изкуството са обществено необходими именно с онези свои качества, които ги правят незаменими.

От високата трибуна на X конгрес прозвучаваха неведнъж слова за възхвала на априлската линия на партията. Новата програма бе приета като начало на нов етап, който логически следва и обобщава огромния политически опит през петнадесетте години след Априлския пленум на ЦК на БКП през 1956 г. Изминалите петнадесет години бяха ознаменувани с небивала в нашата история творческа дейност. Априлската партийна линия възстанови ленинските норми на ръководство, откри решително настъпление срещу субективистките и авторитарните методи на управление, срещу грубата административна намеса в стопанския и културния живот. Тя отприщи потискани творчески сили, положи основите на законността и на непрекъснатото развитие на социалистическото народовластие.

Особено съживително значение имаше априлската линия за нашата национална литература. Тя укрепна и възмъжа като равносвоен стопанин на социалистическото ни общество. Партийното ръководство стана за нея опора в творческите ѝ търсения и открития.

И сега, разбира се, се намират зложелатели, които търсят пролуки, за да проникнат в нашата култура и оклеветят ръководната роля на партията в литературата. Грижата и възискателността на партията те представят за дребнав «опекунство», а нейната щедрост — като опит за «подкупване» на творците.

Какво обаче иска партията от литературата? В какво се изразява нейната възискателност? От какви условия тя не отстъпва, когато става дума за таква изключително отговорно дело като художественото творчество?

В доклада на др. Тодор Живков пред X конгрес бе определено ясно и недвусмислено единственото условие, от което партията не би отстъпила. И то е: литературата да не страни от живия живот на народа, да не дезертира от великата битка за обновяване на страната, да поеме своя дял от отговорност в нашата съвременност, характеризираща се с всеобща мобилизация на всички творчески сили. Партията даде отново израз на непоколебимата си воля да насърчава всяко творческо дръзновение, което би подпомогнало комунистическото преустройство на света. «Етапът, в който се намира нашата страна — подчертава др. Тодор Живков, — наложително изисква нашата съвременност да навлезе пълновластно в литературата и изкуството. . .»

Нима това ясно и открито поставено условие пред литературата има нещо общо с прословутата «дребнава опека»?! Само безнадеждно заслепени и озлобени хора биха могли да вземат изискването за активно участие в творче-

ското преобразяване на света за «ограничение» на литературата и «сковаване» на писателите. Светът се преобразява само чрез творческо дръзновение и открителски дух. За какво изобщо би била литературата, ако се бои от живия живот, ако страни от сложността на проблемите, ако поиска да запази за себе си само «привилегированото» положение на присмехулик и неверник, който отхвърля всяка мисъл за бъдещето? Впрочем отговор на този въпрос ще получим от немалобройните скептични размишления като тези, които цитирахме в началото. Не е никак случайно, че буржоазните писатели започват все по-осезателно да се съмняват в смисъла на своето дело, готови са да обявят литературата за вече «отживяло явление», за никому ненужна вехтория, която се поддържа единствено поради силата на навика.

Днес дилемата е по-категорична откогато и да е било преди: Литературата или трябва да навлезе решително и дръзновено в съвременността с ясната представа за изгледите за нейното изменение, или ще се окаже ненужна, ще загуби своята «аксиоматичност», както се изразяват, което ще рече — нейното съществуване не може да се оправдае «от само себе си», а само съобразно измеренията на общественото развитие. Когато в къснокапиталистическото общество се прави мода от така наречената «антилитература», това не е просто приумица на шепя писатели. Това е опит да се прикрие безсилието за намеса в съвременността, което поставя под съмнение правото на литературата да съществува.

Ето защо генералното, а в същност и единственото условие, което се поставя пред нашата литература, означава само изискване тя да не загуби своето обществено присъствие, за да не загуби своя смисъл, за да не подкопае сама основанието си да съществува като мощен фактор на обществения напредък.

Както в предишната си реч пред столичната комсомолска организация, така и в забележителния си доклад пред X конгрес др. Тодор Живков посочва като една от възловите предпоставки за осъществяване на партийната политика в областта на литературата и изкуствата «активната, принципиална и боева художествена критика».

Това е неопровержимо доказателство, че партията, вярна на своята априлска линия, отчита своеобразието на художественото дело и разчита изключително на собствените сили на творческата интелигенция за развитието на това дело по пътя на социалистическия реализъм. Партията многократно и настойчиво призовава художествената критика да бъде колкото се може по-активна, да съдейства за изработване на високи критерии и съобразно тях сама да преценява литературното творчество — да пресейва ценностите от несполуките, да се застъпва за едни или други тенденции в него, да очертава изгледите за конкретното му развитие. Призивът, отправен отново към нашата литературна критика, е още едно потвърждение за големия демократизъм, на който почива партийната културна политика, и за доверието, което партията питае към нашата интелигенция.

Новата програма на БКП чертае завидно бъдеще на българската нация. Тя предвижда коренни изменения в производството, образованието, науката, културата, бита. Но тя обобщава изминатия път, наследява ценностите на миналото, съчетава новаторството с традицията. Не може читателят или слушателят да остане равнодушен, когато чете или слуша онази част от заключителната реч пред X конгрес, в която др. Тодор Живков припомня по много вълнуващи начин «нашия, българския комунистически манифест» — Ботевото «Верую», написано по време на Парижката комуна.

Особено значение има въпросът за новаторството и традицията, за отношението към унаследените ценности в литературния живот. Значителните художествени творби от миналото продължават своето въздействие, като подлежат на постоянно претълкуване, на преоценка. Съвсем очевидно е, че партията

не може да бъде безразлична към това, как се използват възможностите на литературното наследство да съдействува за възпитанието на народа, за разширяване и обогатяване на естетическия му кръгозор. Ето защо изискванията на партията към естетиката, към литературната теория и критика важат в пълна мяра и за литературната история.

*

Голямото значение, което X конгрес на БКП отдаде на художественото дело, като разгледа неговите възлови въпроси със сериозността, с която постави най-важните проблеми на целокупното обществено развитие, ще пожъне несъмнено богати плодове в съвременната ни национална литература. Това обстоятелство обаче има и важен теоретически аспект, който надхвърля рамките на нашия културен живот.

В наше време въпросът не е вече да се предпочете едно или друго направление в художествената литература. Въпросът е, дали и как литературата може изобщо да защити своето обществено присъствие, да бъде необходима, действена, духовно обогатяваща.

Десетият конгрес на БКП потвърди по недвусмислен начин, че активното присъствие на литературата е жизнена необходимост за обществото, устремено към комунистическото бъдеще!

«ЛИТЕРАТУРНА МИСЪЛ»